

بررسی استراتژی و مهارت‌های جستجوی اطلاعات دانشجویان دانشگاه پیام نور استان قم

دکتر سعید غفاری^۱

چکیده

هدف: هدف از این پژوهش، شناسایی استراتژی و مهارت‌های جستجوی اطلاعات دانشجویان کارشناسی دانشگاه پیام نور استان قم می‌باشد.

روش‌شناسی: روش تحقیق در این پژوهش پیمایشی توصیفی است و گردآوری داده‌ها از طریق پرسشنامه صورت گرفته است. از کل جامعه آماری ۲۰۰ نفر بصورت تصادفی خوشه‌ای انتخاب شده‌اند.

یافته‌ها: نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مهم‌ترین اهداف دانشجویان دانشگاه پیام نور استان قم از جستجوی اطلاعات تهیه گزارش‌های کلاسی (۲۹ درصد)، دسترسی به اطلاعات روز آمد (۲۳ درصد) و انجام تحقیقات علمی (۲۶ درصد) می‌باشد. کتابهای درسی (۳۸ درصد) و نشریات ادواری (۱۹ درصد) به ترتیب بیشترین منابع اطلاعاتی چاپی مورد استفاده دانشجویان است. از امکانات مورد استفاده از اینترنت وب با (۴۲ درصد)، پست الکترونیکی با (۲۱ درصد)، و اتاق‌های گفتگو با (۱۸ درصد) بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. ابزارهای مورد استفاده از اینترنت توسط دانشجویان، موتورهای جستجو (۲۶ درصد)، ابر موتورهای جستجو و دروازه‌های اطلاعاتی هر کدام با (۱۷ درصد)، نشانی منابع اطلاعاتی اینترنتی (URL) (۱۲ درصد)، معرفی سایت‌ها در مجلات و خبرنامه‌ها (۱۱ درصد) در مرتبه‌های بعد قرار دارند. دستیابی به اطلاعات چاپی از نظر دانشجویان، با (۲۰ درصد) فراوانی نسبت به عدم آشنایی با نحوه استفاده از فهرست کتابخانه بیشترین عامل را به خود اختصاص داده است.

نتیجه‌گیری: ۹۴ درصد دانشجویان دختر و ۸۹ درصد دانشجویان پسر در استفاده از منابع اطلاعاتی چاپی و اینترنتی با مشکل روبرو هستند. میزان استفاده دانشجویان از اینترنت متوسط و با (۳۳ درصد) فراوانی می‌باشد. مهمترین مشکل در دستیابی به اطلاعات از اینترنت، ترافیک شبکه و پایین بودن سرعت اینترنت و نیاز به آموزش بیشتر در استفاده از اینترنت می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: مهارت‌های جستجو، اطلاع‌یابی، دانشجویان کارشناسی، دانشگاه پیام نور استان قم، فن‌آوری اطلاعات.

مقدمه

از آغاز تمدن بشری؛ اطلاعات و استفاده از آن یکی از مسائل مهم بشمار می‌آمده است وجود و تولید حجم زیادی از اطلاعات در زمینه‌های گوناگون، دوران کنونی را به عصر اطلاعات تبدیل کرده و تا آنجا پیش رفته است که دانش و علم مهمترین مولفه پیشرفت و تمدن بشر شناخته می‌شود. (شجاعی، ۱۳۸۹، ۱) کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی مهم‌ترین مراکز ارائه اطلاعات به پژوهشگران و دانشجویان هستند، اما تجربه نشان می‌دهد که در بیشتر موارد استفاده کنندگان برای دستیابی

به اطلاعات مورد نیاز خود دچار مشکل می‌شوند. از مهم‌ترین عوامل مؤثر در بروز این مشکلات، معمولاً ناآگاهی استفاده‌کنندگان از امکانات موجود در مراکز اطلاع‌رسانی، و ناآشنایی با منابع کتابخانه و نقش کتابداران است. امروزه هر سازمانی که فعالیت‌های آن بر محور امور علمی و پژوهشی استوار است، یک مرکز اطلاع‌رسانی با هدف تهیه منابع و رفع نیازهای اطلاعاتی کارکنان و متخصصان، در تشکیلات خود گنجانده است. چنین مراکزی می‌توانند با مطالعه روش‌ها و عادات استفاده‌کنندگان در جستجوی اطلاعات و شناخت کافی از منابع مورد نیاز مراجعان خود، از یک سو با برنامه‌ریزی‌های صحیح از صرف بودجه‌های غیر ضروری و خریدهای نادرست منابع بکاهند؛ و از سوی دیگر، مشکلات آنها را شناسایی و خدمات مناسبی ارائه نمایند. مطالعات زیادی روی نیازها و رفتارهای اطلاع‌یابی گروه‌های استفاده‌کننده و آشنایی با مهارت‌های جستجوی اطلاعات انجام شده است. بدیهی‌ست نتایج این مطالعات می‌تواند برای رفع مشکلات مجموعه‌سازی کتابخانه و ارائه آموزش‌های لازم در برنامه ریزی درسی و کارگاه‌های جانبی استفاده شود.

بیان مساله

در سیستم آموزش غیر حضوری و نیمه حضوری که دانشگاه پیام نور بر آن استوار است، استفاده صحیح دانشجویان از اطلاعات، نقش مهمی در انجام امور پژوهشی و آموزشی دارد. اما از یک سو، وجود موانعی از قبیل نبود یا کمبود منابع مورد نیاز در مجموعه، روزآمد نبودن منابع و کمبود کتابدار متخصص؛ و از سوی دیگر، آگاه نبودن متخصصان اطلاع‌رسانی از نیازهای اطلاعاتی و روش‌های مناسب برای دستیابی سریع دانشجویان به اطلاعات، می‌تواند موجب شود که آنان به اطلاعات مورد نیاز خود دست نیابند. همچنین، برای ارائه خدمات اطلاعاتی بیشتر و بهتر به این گروه، آشنایی با رفتار اطلاع‌یابی آنان برای فراهم‌کنندگان و عرضه‌کنندگان اطلاعات حائز اهمیت است. هدف اصلی این پژوهش نیز آشنایی با مهارت‌های جستجوی اطلاعات در میان دانشجویان و بررسی مشکلات موجود است تا زمینه آگاهی دست‌اندرکاران کتابخانه دانشگاه پیام نور استان قم برای کمک به پیشبرد امور تحقیقاتی و آموزشی فراهم گردد.

پرسش‌های اساسی پژوهش

این پژوهش تلاش می‌کند تا به سؤالات زیر پاسخ دهد:

- ۱- مهمترین اهداف دانشجویان دانشگاه پیام نور استان قم از جستجوی اطلاعات چیست؟
- ۲- دانشجویان دانشگاه پیام نور استان قم بیشتر از چه نوع منابع اطلاعاتی استفاده می‌کنند؟
- ۳- دانشجویان دانشگاه پیام نور استان قم برای رفع نیازهای اطلاعاتی خود از چه ابزارها و شیوه‌هایی استفاده می‌کنند؟
- ۴- دانشجویان دانشگاه پیام نور استان قم در دستیابی به منابع اطلاعاتی چاپی و اینترنتی مورد نظر خود، با چه مشکلاتی روبرو هستند؟
- ۵- میزان استفاده دانشجویان دانشگاه پیام نور استان قم از اینترنت تا چه اندازه است؟

فرضیه پژوهش

بین جنسیت دانشجویان کارشناسی دانشگاه پیام نور استان قم و میزان استفاده از اینترنت رابطه معناداری وجود دارد. بین رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان دانشگاه پیام نور استان قم در حوزه‌های فنی مهندسی، علوم انسانی و علوم کشاورزی رابطه معناداری وجود دارد.

روش پژوهش

جامعه آماری این پژوهش ۲۰۰ نفر از دانشجویان کارشناسی مشغول به تحصیل در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹ دانشگاه پیام نور واحد استان قم است. شیوه نمونه‌گیری در این پژوهش، نمونه‌گیری خوشه‌ای می‌باشد. بدین صورت که ابتدا حوزه‌های موضوعی - کشاورزی، فنی مهندسی و علوم انسانی - را به سه خوشه تقسیم کرده و نمونه خود را از آنها انتخاب کرده‌ایم. این

پژوهش از نوع کاربردی بوده و با استفاده از روش پیمایشی - توصیفی انجام پذیرفته است. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه می‌باشد که حاوی ۱۵ سوال بسته و ۱ سوال باز است. بعداز تعیین روایی که با ارسال پرسشنامه برای ۶ نفر از اعضای هیات علمی کتابداری و آزمون آلفای کرونباخ با پایایی ۰.۸۵٪ مورد استفاده قرار گرفت. همچنین برای تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها و ترسیم نمودارهای مربوطه از نرم افزار (spss16) استفاده شده است.

مروری بر مطالعات انجام شده

اسماعیلی فارسانی (۱۳۸۵) پژوهشی با عنوان بررسی نیازهای اطلاعاتی و رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر کرد انجام داده است. با توجه به نتایج حاصله از این تحقیق ۴۲/۳۰ درصد جهت فعالیت‌های تدریس و پژوهش به منابع اطلاعاتی نیاز دارند، بیشترین انگیزه و هدف در جستجوی اطلاعات مربوط به افزایش کارایی در امر تدریس با ۳۶/۵۳ درصد می‌باشد، ۷۴/۰۳ درصد از اعضای هیئت علمی کتاب را به عنوان اولویت اول در استفاده از منابع درسی انتخاب نموده‌اند.

مختارپور (۱۳۸۶) در مقاله خود تحت عنوان بررسی و مقایسه رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری در دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز به این نتیجه رسید که «مشورت با فردی که در آن زمینه موضوعی تخصص دارد» در میان اعضای هر دو گروه از دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری به ترتیب با ۸۲ و ۵۴ درصد فراوانی، درصد شیوه‌های دسترسی به منابع اطلاعاتی قرار دارد.

تلخابی (۱۳۸۸) در پایان‌نامه خود تحت عنوان بررسی رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیات علمی دانشگاه اراک در استفاده از اینترنت، دریافت که مهمترین اهداف جستجوی اطلاعات توسط اعضای هیات علمی، اهداف پژوهشی (۲۲/۵ درصد)، آموزشی (۱۵/۶ درصد) و روز آمد کردن اطلاعات تخصصی (۱۳/۳ درصد)، می‌باشد، بیشترین استفاده از مجلات الکترونیکی ۱۱/۸ درصد و پایگاه‌های اطلاعاتی (۱۱/۸ درصد) است.

کیانی، نیکنام، پیشوایی (۱۳۸۹) در مقاله خود تحت عنوان بررسی رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی یزد به این نتیجه رسیدند که اعضای هیات علمی تاثیر کتابخانه را در جستجوی اطلاعات، در حد متوسط با فراوانی (۴۰/۵) درصد بیان نموده‌اند

نور علیزاده، مقیمی (۱۳۹۰) در پژوهش خود تحت عنوان بررسی رفتار اطلاع‌یابی اساتید دانشگاه آزاد اسلامی میانه به اطلاعات تخصصی و تاثیر آن بر روزآمدسازی اطلاعات دانشگاه دریافتند، انگیزه اصلی جست و جوی اطلاعات، افزایش کیفیت تدریس و روزآمد کردن اطلاعات تخصصی است و جامعه آماری از دو روش رسمی و غیر رسمی به جست و جوی اطلاعات می‌پردازند. کتاب و برقراری ارتباط با پژوهشگران داخلی و خارجی و شرکت در سمینارهای مختلف از مهمترین منابع رسمی و غیر رسمی اطلاعات در جامعه مورد بررسی به شمار می‌رود.

ابوعدا^۱ (۲۰۰۸) در پژوهشی به بررسی رفتار اطلاع‌یابی ۲۰۰۰ نفر از پزشکان عربستان سعودی و مطالعه انگیزه و دلایل مراجعه آنان به مراکز اطلاعات دارویی با هدف کشف رفتارهای اطلاع‌یابی دارویی، جامعه مورد پژوهش و شناخت منابع اطلاعاتی مورد استفاده پرداخت. نتایج یافته‌ها حاکی از آن است تنها تعداد (۷۰٪) پزشکان از وجود مراکز اطلاعات دارویی (DICS) اطلاع داشتند و (۳۳/۹٪) آنان در ۶ ماهه گذشته با میانگین (۳٪) استفاده در ماه از این مراکز بهره برده‌اند.

معروف و انوار^۲ (۲۰۱۰) در مقاله خود به بررسی رفتار اطلاع‌یابی استادان دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه کویت پرداختند. این تحقیق نشان داد این استادان به شدت به کتابها و ژورنال‌ها به منظور تدریس وابسته‌اند و همچنین نیازمند گسترده وسیعتری از مواد ذکر شده به منظور انجام هدف‌های تحقیقاتی می‌باشند استفاده از آنها از منابع غیر رسمی به طور نسبی کمتر از منابع رسمی است. در میان منابع غیر رسمی، کنفرانس‌ها، کارشناسان موضوعی و همکاران از اهمیت بیشتری نسبت به کتابداران و ماموران دولتی برخوردارند. سطح رضایت از منابع غیر رسمی کمی بالاتر از منابع رسمی است. استفاده

1. Abou_Auda

2. Marouf & A. Anwar

آنها از کتابخانه به دلیل وجود نارضایتی‌هایی مانند کیفیت ناکافی منابع خصوصاً منابع عربی و کارمندان و سطح دسترسی به منابع بین‌المللی، بسیار کم و محدود است.

بطور کلی پیشینه‌های تحقیق مبین آنست که اقبال به سمت استفاده از فن‌آورهایی نوین در زمینه‌های اطلاع‌یابی بیشتر شده، اما استفاده از این فن‌آوری‌ها مستلزم محیطی مناسب می‌باشد. اما منابع چاپی همچنان مورد استفاده اغلب کاربران می‌باشد.

یافته‌های پژوهش

در این بخش ۵ پرسش به ترتیب مطرح و مورد تحلیل قرار می‌گیرند:

۱. مهمترین اهداف دانشجویان دانشگاه پیام نور استان قم از جستجوی اطلاعات چیست؟

برای پاسخگویی به پرسش اول پژوهش، مهمترین اهداف دانشجویان دانشگاه پیام نور استان قم در قالب جدول (۱) آمده است.

جدول ۱- فراوانی اهداف دانشجویان دانشگاه پیام نور استان قم از جستجوی اطلاعات

انگیزه و هدف	فراوانی	درصد
تهیه گزارش‌های کلاسی	۱۹۰	٪۲۹
دسترسی به اطلاعات روزآمد	۱۵۴	٪۲۳
انجام تحقیقات علمی	۱۷۴	٪۲۶
کسب اطلاعات عمومی	۶۶	٪۱۰
برای سرگرمی	۷۸	٪۱۲
سایر موارد	۰	۰
جمع کل	۶۶۲	٪۱۰۰

دانشجویان با توجه رشته تحصیلی و انگیزه‌های خود که دارند، احتمالاً با اهداف متفاوتی به جستجوی اطلاعات می‌پردازند. منظور از این پرسش بررسی اهداف جستجوی اطلاعات دانشجویان می‌باشد. مهمترین اهداف یا انگیزه‌های دانشجویان از جستجوی اطلاعات در قالب جدول ۴-۴ دسته بندی شده‌اند. مهم‌ترین اهداف دانشجویان از جستجوی اطلاعات به ترتیب عبارت‌اند از: تهیه گزارش‌های کلاسی (۲۹ درصد)، انجام تحقیقات علمی (۲۶ درصد) و دسترسی به اطلاعات روزآمد (۲۳ درصد). اهدافی مانند کسب اطلاعات عمومی و برای سرگرمی در مرتبه‌های بعدی قرار دارند.

۲. دانشجویان دانشگاه پیام نور استان قم بیشتر از چه نوع منابع اطلاعاتی استفاده می‌کنند؟

برای پاسخ به پرسش دوم پژوهش، جداول ۲ و ۳ به ترتیب منابع اطلاعاتی چاپی و منابع اطلاعاتی غیر چاپی مورد استفاده دانشجویان را نشان می‌دهند.

جدول ۲- فراوانی منابع اطلاعاتی چاپی مورد استفاده دانشجویان

نوع منبع اطلاعاتی چاپی	فراوانی	درصد
کتابهای درسی	۱۹۶	٪۳۸
نشریات ادواری	۹۸	٪۱۹
روزنامه‌ها	۴۶	٪۹
کتابهای مرجع	۶۸	٪۱۳
پایان‌نامه‌ها	۶	٪۱
کتابهای عمومی	۱۰۶	٪۲۰
سایر موارد	۰	۰
جمع کل	۵۲۰	٪۱۰۰

همانطور که در جدول مشاهده می‌شود، مهمترین منابع اطلاعاتی چاپی که مورد استفاده جامعه آماری قرار گرفته‌اند، عبارت‌اند از: کتابهای درسی (۳۸ درصد)، کتابهای عمومی (۲۰ درصد)، نشریات ادواری (۱۹ درصد) و کتابهای مرجع (۱۳ درصد). کمترین منابع مورد استفاده دانشجویان روزنامه‌ها و پایان‌نامه‌ها هستند. بر این اساس کتابهای درسی، کتابهای عمومی و نشریات ادواری به عنوان یک منبع مهم اطلاعاتی چاپی قابل استفاده توسط دانشجویان می‌باشد.

جدول ۳- فراوانی منابع اطلاعاتی غیر چاپی مورد استفاده دانشجویان

درصد	فراوانی	نوع منبع اطلاعاتی غیر چاپی
۹٪	۸۸	مجلات الکترونیکی تخصصی
۶٪	۶۲	پایگاههای اطلاعاتی دارای متن کامل مقالات
۲٪	۲۴	مشخصات استانداردها
۵٪	۵۰	پایگاههای اطلاعاتی کتابشناختی
۱۰٪	۹۶	منابع صوتی و تصویری
۱۰٪	۱۰۲	وبسایت‌های دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی
۹٪	۸۶	وبلاگهای تخصصی مرتبط با حیطه کاری
۱۰٪	۹۸	اخبار
۶/۹۴٪	۶۶	وبسایت‌های انجمن‌های علمی
۷٪	۷۴	پایان‌نامه‌ها
۱/۰۶٪	۶	پروانه‌های ثبت اختراعات
۵٪	۵۶	فهرست رایانه‌ای کتابخانه‌ها در اینترنت
۱۲٪	۱۲۲	منابع مرجع الکترونیکی (مثل واژه‌نامه‌ها و دایره‌المعارف‌ها)
۸٪	۷۸	کتابهای الکترونیکی
۱۰۰	۱۰۰۸	جمع کل

با توجه به اطلاعات مندرج در جدول ۳ مشخص شد که منابع مرجع الکترونیکی (مثل واژه‌نامه‌ها و دایره‌المعارف‌ها با ۱۲ درصد) بیشترین استفاده را در میان دانشجویان دانشگاه پیام نور استان قم دارد و بعد از آن منابع صوتی و تصویری، وبسایت‌های دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی عالی و اخبار هر کدام با (۱۰ درصد)، مجلات الکترونیکی تخصصی (۹ درصد)، وبلاگهای تخصصی مرتبط با حیطه کاری (۹ درصد)، کتابهای الکترونیکی (۸ درصد) در رده‌های بعدی استفاده قرار دارند و همچنین مشخصات استانداردها با (۲ درصد) کمترین استفاده را در این میان دارد.

۳. دانشجویان دانشگاه پیام نور استان قم برای رفع نیازهای اطلاعاتی خود از چه ابزارها و شیوه‌هایی استفاده می‌کنند؟

جهت پاسخگویی به پرسش اساسی سوم پژوهش، از جداول ۴ تا ۷ استفاده گردید.

جدول ۴- توزیع فراوانی شیوه‌های دسترسی به منابع اطلاعاتی

درصد	فراوانی	شیوه دسترسی به منابع اطلاعاتی
۲۱٪	۱۴۰	مشورت با فردی که در آن زمینه موضوعی تخصص دارد
۱۷٪	۱۰۸	گفتگو با کتابداران یا کارکنان بخش مرجع کتابخانه
۶٪	۴۰	استفاده از نمایه مجلات
۱۰٪	۶۶	مراجعه به چکیده مجلات
۲۹٪	۱۸۸	مراجعه به فهرست کتابخانه دانشگاه
۱۷٪	۱۱۴	مراجعه به فهرست کتابخانه سایر دانشگاهها
۱۰۰٪	۶۵۶	جمع کل

همانطور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، مراجعه به فهرست کتابخانه دانشگاه با (۲۹ درصد) در رتبه اول، مشورت با فردی که در آن زمینه موضوعی تخصص دارد (۲۱ درصد)، گفتگو با کتابداران یا کارکنان بخش مرجع کتابخانه و مراجعه به فهرست کتابخانه سایر دانشگاهها هر کدام با (۱۷ درصد)، مراجعه به چکیده و مجلات (۱۰ درصد) در رتبه‌های بعدی قرار دارند. لازم به ذکر است استفاده از نمایه مجلات (۶ درصد) در مرتبه نهایی مورد استفاده قرار گرفته‌اند

۳-۲- امکانات مورد استفاده از اینترنت

جدول ۵- توزیع فراوانی مورد استفاده از اینترنت

امکانات اینترنت	فراوانی	درصد
وب	۱۸۲	٪۴۲
پست الکترونیکی	۸۸	٪۲۱
گروه‌های بحث	۱۲	٪۳
گروه‌های خبری	۱۲	٪۳
تل‌نت	۵	٪۱
تجارت الکترونیکی	۴۳	٪۱۰
اتاقهای گفتگو	۷۸	٪۱۸
سایر موارد	۱۰	٪۲
جمع کل	۴۳۰	٪۱۰۰

بر اساس اطلاعات مندرج در جدول ۵ مشخص شد که وب با (۴۲ درصد) مهمترین امکانات مورد استفاده از اینترنت می‌باشند. پست الکترونیکی با (۲۱ درصد)، اتاقهای گفتگو با (۱۸ درصد)، تجارت الکترونیکی با (۱۰ درصد) در مرتبه‌های بعدی قرار دارند.

امکاناتی که کمتر از بقیه مورد استفاده از اینترنت هستند گروه‌های بحث (۳ درصد) گروه‌های خبری (۳ درصد) و تل‌نت (۱ درصد) است.

۳-۳-۳- ابزارهای مورد استفاده از اینترنت توسط دانشجویان

جدول ۶- توزیع فراوانی ابزارهای مورد استفاده از اینترنت توسط دانشجویان

ابزارهای مورد استفاده در اینترنت	فراوانی	درصد
موتورهای جستجو	۱۹۰	٪۲۶
ابرموتورهای جستجو	۱۲۲	٪۱۷
نشانی منابع اطلاعاتی اینترنتی (URL)	۸۸	٪۱۲
پیوندهای فرامتنی موجود در سایتها	۶۴	٪۹
دروازه‌های اطلاعاتی (gateways) Information	۱۲۴	٪۱۷
معرفی سایتها در مجلات و خبرنامه‌ها	۸۰	٪۱۱
معرفی سایتها در پست الکترونیکی	۵۵	٪۷
سایر موارد	۱۳	٪۱
جمع کل	۷۳۶	٪۱۰۰

در بررسی مورد استفاده از اینترنت توسط دانشجویان که در جدول ۶ آمده است مشخص شد ۲۶ درصد جامعه آماری از موتورهای جستجو، ابر موتورهای جستجو و دروازه‌های اطلاعاتی هر کدام با (۱۷ درصد)، نشانی منابع اطلاعاتی اینترنتی

(URL) (۱۲ درصد)، معرفی سایت‌ها در مجلات و خبرنامه‌ها (۱۱ درصد) در مرتبه‌های بعد قرار دارند. پیوندهای فرامتنی موجود در سایتها (۹ درصد) و معرفی سایت‌ها در پست الکترونیکی (۷ درصد) کمتر از دیگر ابزارها مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

۳-۳-۴- روش‌های جستجوی کتابشناختی از نرم افزار کتابخانه توسط دانشجویان

جدول ۷- توزیع فراوانی روش‌های جستجوی کتابشناختی از نرم افزار کتابخانه توسط دانشجویان

روش‌های جستجوی کتابشناختی از نرم افزار کتابخانه	فراوانی	درصد
جستجوی ساده	۱۳۵	٪۱۸
جستجوی پیشرفته	۱۱۰	٪۱۴
جستجوی کلیدواژه ای	۸۸	٪۱۲
جستجوی عبارتی	۱۶۳	٪۲۱
جستجو از طریق راهنماها	۹۹	٪۱۳
کوتاه‌سازی	۱۲۲	٪۱۶
هیچکدام	۴۳	٪۶
جمع کل	۷۶۰	٪۱۰۰

اطلاعات موجود در جدول ۷ حاکی از آن است که دانشجویان از جستجوی عبارتی (۲۱ درصد) بیشتر از سایر روش‌های جستجو استفاده می‌کنند. جستجوی ساده (۱۸ درصد)، کوتاه‌سازی (۱۶ درصد)، جستجوی پیشرفته (۱۴ درصد)، جستجو از طریق راهنماها (۱۳ درصد) در مرتبه‌های بعدی قرار دارند و جستجوی کلید واژه‌ای (۱۲ درصد) کمترین مورد استفاده را دارد.

۴. دانشجویان دانشگاه پیام نور استان قم در دستیابی به منابع اطلاعاتی مورد نظر خود با چه مشکلاتی روبرو هستند؟

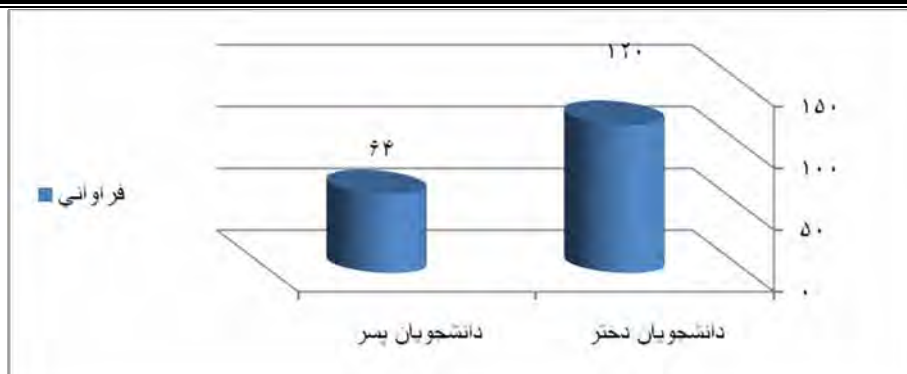
برای بیان مشکلات دانشجویان از جداول ۸ تا ۱۰ و همچنین از نمودار ۱۱ استفاده شده است:

۴-۱- دانشجویانی که در استفاده از منابع اطلاعاتی چاپی و اینترنتی با مشکلاتی روبرو هستند.

جدول ۸- توزیع فراوانی دانشجویانی که در استفاده از منابع اطلاعاتی چاپی و اینترنتی با مشکلاتی روبرو هستند.

مشکلات استفاده از منابع اطلاعاتی	فراوانی	درصد
دانشجویان دختر	۱۲۰	٪۹۴
دانشجویان پسر	۶۴	٪۸۹
جمع	۱۸۴	-----

همانطور که در جدول ۸ آمده است تعداد ۱۲۰ نفر (۹۴ درصد) دانشجویان دختر و ۶۴ نفر (۸۹ درصد) دانشجویان پسر در استفاده از منابع اطلاعاتی چاپی و اینترنتی با مشکل روبرو هستند.

نمودار ۱. توزیع فراوانی دانشجویانی که در استفاده از منابع اطلاعاتی چاپی و اینترنتی با مشکلاتی روبرو هستند

۴-۲ عوامل موثر در عدم دستیابی به اطلاعات چاپی از نظر دانشجویان

جدول ۹- توزیع فراوانی عوامل موثر در عدم دستیابی به اطلاعات چاپی از نظر دانشجویان

عوامل موثر در عدم دستیابی به منابع اطلاعاتی چاپی	فراوانی	درصد
- عدم اشتیاق کارکنان کتابخانه به ارائه خدمت	۱۲	۲٪
وجود نقص در منابع اطلاعاتی	۱۰	۲٪
بعد مسافت و دوری راه	۸۰	۱۴٪
عدم آشنایی با نحوه استفاده از فهرست کتابخانه	۱۱۱	۲۰٪
کمبود وقت	۳۳	۶٪
فقدان اطلاعات در مورد شیوه استفاده از کتابخانه	۶۱	۱۱٪
عدم آشنایی با زبان انگلیسی	۹۷	۱۷٪
پراکندگی اطلاعات در منابع مختلف	۷۵	۱۳٪
عدم روزآمدی برخی از مواد اطلاعاتی	۶۶	۱۲٪
سایر موارد	۱۴	۲٪
جمع کل	۵۵۹	

جدول ۹ نشان می‌دهد که ۲۰ درصد دانشجویان عدم آشنایی با نحوه استفاده از فهرست کتابخانه را مهمترین شکل در عدم دستیابی به اطلاعات چاپی دانسته‌اند. عدم آشنایی با زبان انگلیسی (۱۷ درصد)، بعد مسافت و دوری راه (۱۴ درصد)، پراکندگی اطلاعات در منابع مختلف (۱۳ درصد)، عدم روزآمدی برخی از مواد اطلاعاتی (۱۲ درصد)، و فقدان اطلاعات در مورد شیوه استفاده از کتابخانه (۱۱ درصد) در مرتبه‌های بعدی قرار دارند. کمبود وقت (۶ درصد)، عدم اشتیاق کارکنان به ارائه خدمت و وجود نقص در منابع اطلاعاتی هر کدام با (۲ درصد) کمترین عوامل موثر در عدم دستیابی به اطلاعات چاپی از نظر دانشجویان عنوان شده است.

۴-۳ عوامل موثر در عدم دستیابی به اطلاعات در اینترنت از نظر دانشجویان

جدول ۱۰- توزیع فراوانی عوامل موثر در عدم دستیابی به اطلاعات در اینترنت از نظر دانشجویان

عوامل موثر در عدم دستیابی به اطلاعات در اینترنت	فراوانی	درصد
مشکلات مربوط به سازماندهی و نمایه‌سازی اطلاعات	۵۵	۷٪
مشکلات مربوط به نوع و سطح اطلاعات	۷۸	۱۰٪
عدم اطمینان به اعتبار و امنیت اطلاعات در شبکه	۱۱۰	۱۴٪

عدم دستیابی به اصل مدرک یا متن کامل مطالب	۱۲۶	٪۱۶
ترافیک شبکه و پایین بودن سرعت اینترنت	۱۶۰	٪۲۱
نیاز به آموزش بیشتر در استفاده از اینترنت	۱۴۴	٪۱۹
مناسب نبودن کیفیت و کمیت سخت افزاری و نرم‌افزاری دانشگاه	۹۸	٪۱۳
جمع کل	۷۷۱	٪۱۰۰

بررسی جدول ۱۰ نشان می‌دهد که برای ۲۱ درصد افراد ترافیک شبکه و پایین بودن سرعت اینترنت مهمترین مشکل در دستیابی به اطلاعات از اینترنت است. نیاز به آموزش بیشتر در استفاده از اینترنت (۱۹ درصد)، عدم دستیابی به اصل مدرک یا متن کامل مطالب (۱۶ درصد)، عدم اطمینان به اعتبار و امنیت اطلاعات در شبکه (۱۴ درصد)، مناسب نبودن کیفیت و کمیت سخت افزاری و نرم‌افزاری دانشگاه (۱۳ درصد)، مشکلات مربوط به نوع و سطح اطلاعات (۱۰ درصد)، مشکلات مربوط به سازماندهی و نمایه‌سازی اطلاعات (۷ درصد) از دیگر مشکلات مهم دانشجویان است.

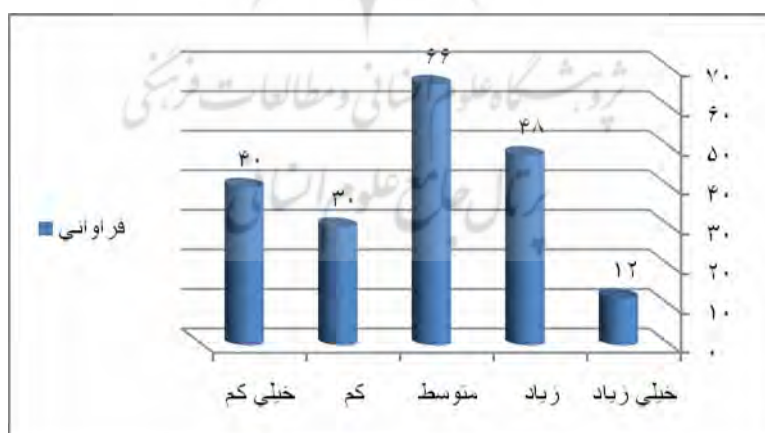
۵. میزان استفاده دانشجویان دانشگاه پیام نور استان قم از اینترنت تا چه اندازه است؟

برای بیان پرسش اساسی پنجم از جداول ۱۱ تا ۱۲ و همچنین از نمودارهای ۳ و ۲ استفاده شده است.

جدول ۱۱- توزیع فراوانی میزان توانایی دانشجویان در استفاده از اینترنت

میزان توانایی در استفاده از اینترنت	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
فراوانی	۱۲	۴۸	۶۶	۳۰	۴۰
درصد	٪۶	٪۲۴	٪۳۳	٪۱۵	٪۲۰

همانطور که از جدول ۱۱ آمده است، ۱۲ نفر (۶ درصد) دانشجویان خیلی زیاد توانایی استفاده از اینترنت را دارند. ۴۸ نفر (۲۴ درصد) زیاد، ۶۶ نفر (۳۳ درصد) متوسط، ۳۰ نفر (۱۵ درصد) کم و ۴۰ نفر (۲۰ درصد) خیلی کم توان استفاده از اینترنت را دارند.

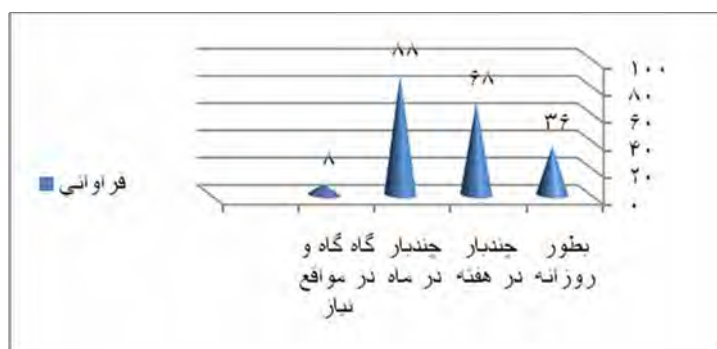

نمودار ۲. توزیع فراوانی میزان توانایی دانشجویان در استفاده از اینترنت

جدول ۱۲- توزیع فراوانی میزان استفاده دانشجویان از اینترنت

میزان استفاده از اینترنت	بطور روزانه	چندبار در هفته	چند بار در ماه	گاه‌گاه و در مواقع نیاز
فراوانی	۳۶	۶۸	۸۸	۸
درصد	٪۱۸	٪۳۴	٪۴۴	٪۴

جدول ۱۲ نشان می‌دهد ۳۶ نفر (۱۸ درصد) از دانشجویان بطور روزانه از اینترنت استفاده می‌کنند. ۶۸ نفر (۳۴ درصد) چند بار در هفته، ۸۸ نفر (۴۴ درصد) چند بار در ماه و ۸ نفر (۴ درصد) در مرتبه‌های بعدی استفاده از اینترنت قرار دارند.

نمودار ۳. توزیع فراوانی میزان استفاده دانشجویان از اینترنت

فرضیه‌های پژوهش

بین جنسیت دانشجویان کارشناسی دانشگاه پیام نور استان قم و میزان استفاده از اینترنت رابطه معناداری وجود دارد

جدول ۱۳- میزان استفاده از اینترنت به تفکیک جنسیت دانشجویان

میزان استفاده جنسیت	بظور روزانه		چندبار در هفته		چند بار در ماه		گاه‌گاه و در مواقع نیاز		جمع کل	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
زن	۱۲٪	۱۶	۲۵٪	۳۲	۵۶٪	۷۲	۷٪	۸	۱۲۸	۱۰۰
مرد	۲۸٪	۲۰	۵۰٪	۳۶	۲۲٪	۱۶	۰٪	۰	۷۲	۱۰۰
جمع کل	---	۳۶	---	۶۸	---	۸۸	---	۸	۲۰۰	۱۰۰

با توجه به اطلاعات مندرج در جدول فوق مشاهده می‌گردد بین جنسیت و میزان استفاده از اینترنت رابطه کاملاً معناداری وجود دارد. برای تشخیص این ارتباط از آزمون مجذور کای استفاده گردید و نتیجه در جدول زیر ارائه شد. برای تشخیص این ارتباط از آزمون مجذور کای استفاده گردید و نتیجه در جدول ارائه شد.

جدول ۱۴- رابطه بین جنسیت و میزان استفاده از اینترنت توسط دانشجویان دانشگاه پیام نور استان قم

Sig	Df	2X
۰/۰۰۱	۳	۱۶/۹۱۱

همانطور که در جدول (۱۴) نشان می‌دهد چون sig بدست آمده از طریق آزمون کای کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد نتیجه می‌گیریم، بین جنسیت و میزان استفاده از اینترنت، رابطه کاملاً معنادار مشاهده می‌شود و در بین، دانشجویان، مردان، بطور معناداری بیشتر از زنان از اینترنت استفاده می‌کنند.

بین رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان دانشگاه پیام نور استان قم در حوزه‌های فنی مهندسی، علوم انسانی و علوم کشاورزی رابطه معناداری وجود دارد

برای تایید یا رد این فرضیه، تفاوت‌های موجود بین شاخص‌های رفتار اطلاع‌یابی (اهداف جستجو، نوع منابع اطلاعاتی مورد جستجو، ابزارها و روش‌های جستجوی اطلاعات) در بین حوزه‌های علوم انسانی، فنی مهندسی و کشاورزی با استفاده از آزمون «آزمون کروسکال - والیس^۱» مورد بررسی قرار گرفت^۲ و نتیجه در جدول زیر ارائه شد.

جدول ۱۵- بررسی تفاوت رفتار اطلاع‌یابی در حوزه‌های علوم انسانی، فنی مهندسی و کشاورزی (n=۲۰۰۰).

Sig	Df	2X	شاخص‌های رفتار اطلاع‌یابی
۰/۰۲۲	۳	۹/۵۵	انگیزه و هدف
۰/۰۰۰	۳	۲۷/۰۲۲	نوع منابع اطلاعاتی
۰/۰۰۰	۳	۱۷/۹۵	ابزارهای جستجوی اطلاعات
۰/۰۰۲	۳	۱۴/۶۶	روش‌های جستجوی اطلاعات (راهبرد جستجو)

با توجه به مندرجات جدول (۱۵) مشخص است که چون کلیه اعداد بدست آمده در بخش sig جدول کوچکتر از ۰/۰۵ می‌باشند پس نتیجه می‌گیریم که بین رفتار اطلاع‌یابی در حوزه‌های علوم انسانی، مهندسی و کشاورزی تفاوت معناداری وجود دارد، یعنی دانشجویان در حوزه‌های مختلف با اهداف متفاوت، از منابع اطلاعاتی متفاوت و ابزار و شیوه‌های جستجوی متفاوت استفاده می‌کنند. دلیل آن شاید تفاوت رشته‌های تحصیلی و نوع نیاز اطلاعاتی دانشجویان باشد.

نتیجه‌گیری

مهمترین اهداف دانشجویان از جستجوی اطلاعات تهیه گزارش‌های کلاسی، انجام تحقیقات علمی و دسترسی به اطلاعات روزآمد می‌باشد. کتابهای درسی، کتابهای عمومی و نشریات ادواری به عنوان یک منبع مهم اطلاعاتی چاپی قابل استفاده توسط دانشجویان می‌باشد منابع مرجع الکترونیکی (مثل واژه‌نامه‌ها و دایره‌المعارف‌ها) بیشترین استفاده در میان دانشجویان دانشگاه پیام نور استان قم دارد. مراجعه به فهرست کتابخانه دانشگاه و مشورت با فردی که در آن زمینه موضوعی تخصص دارد بیشتر مورد استفاده قرار گرفته‌اند. وب از مهمترین امکانات مورد استفاده از اینترنت می‌باشد. پست الکترونیکی، اتاقهای گفتگو در مرتبه‌های بعدی قرار دارند. امکاناتی که کمتر از بقیه مورد استفاده از اینترنت هستند گروههای بحث، گروههای خبری و تل نت است. در بررسی ابزارهای مورد استفاده از اینترنت توسط دانشجویان مشخص شد از موتورهای جستجو، ابر موتورهای جستجو و دروازه‌های اطلاعاتی بیشترین استفاده را دارند. دانشجویان از جستجوی عبارتی بیشتر از سایر روش‌های جستجو استفاده می‌کنند. عدم آشنایی با نحوه استفاده از فهرست کتابخانه مهمترین مشکل در عدم دستیابی به اطلاعات چاپی است. مهمترین مشکل در دستیابی به اطلاعات از اینترنت، ترافیک شبکه و پایین بودن سرعت اینترنت و نیاز به آموزش بیشتر در استفاده از اینترنت مهمترین مشکلات دانشجویان می‌باشد.

پیشنهاد‌های پژوهش

- ۱- آموزش نحوه استفاده از کتابخانه و منابع مرجع و نحوه استفاده از تکنولوژیها و ابزارهای جدید اطلاع‌یابی جزو برنامه‌های مستمر کتابخانه‌های دانشگاه قرار گیرد و این برنامه به خصوص برای دانشجویان جدید اجرا گردد.
- ۲- به دلیل اینکه نظام آموزشی دانشگاه پیام نور آموزش از راه دور می‌باشد، برای کاهش در اتلاف وقت، هزینه‌ها و برای افزایش حجم مجموعه کتابخانه‌های دانشگاه، ایجاد و گسترش نظام رایانه‌ای و شبکه‌ای اطلاع‌رسانی محلی و بین مراکز واحدهای دانشکاههای پیام نور توصیه می‌شود.

1- Kruskal wallis

۲- شایان ذکر است با توجه به آنکه نمونه‌ها در حوزه‌های مختلف تحصیلی یکسان نبوده‌اند و تفاوت بسیار بالا بوده از آزمون کروسکال - والیس استفاده شده است.

- ۳- با توجه به ناکافی بودن منابع کتابخانه، پیشنهاد می‌شود بودجه قابل ملاحظه‌ای جهت تامین و تکمیل منابع کتابخانه بر اساس نیازهای متنوع همه رشته‌ها اختصاص یابد و نظرات دانشجویان در این امر مورد توجه قرار گیرد.
- ۴- برگزاری کارگاههای آموزش استفاده از پایگاههای اطلاعاتی و آموزش زبان انگلیسی برای جستجوی اطلاعات روز آمد مورد توجه جدی مسئولان قرار گیرد.

منابع

- اسماعیلی فارسانی، محمود (۱۳۸۵) "بررسی نیازهای اطلاعاتی و رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرکرد"، پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.
- تلخایی، مهدی (۱۳۸۸) "بررسی رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی دانشگاه اراک در استفاده از اینترنت"، پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان.
- داور پناه، محمد رضا، (۱۳۸۶). "ارتباط علمی: نیاز اطلاعاتی و رفتار اطلاع‌یابی". تهران: دبیزش، چاپار.
- شجاعی، مرضیه (۱۳۸۹). "فناوری اطلاعات در سازمان‌ها". ماهنامه ارتباط علمی، ۱۵ (۳) ص ۱.
- کیانی، حسن؛ نیکنام، مهرداد؛ پیشوای، فاطمه (۱۳۸۹). "بررسی اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی یزد". پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد همدان.
- مختار پور، رضا (۱۳۸۶). "بررسی و مقایسه رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری در دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز". مجله نما، دوره هفتم، شماره دوم.
- نور علیزاده، فرشته؛ مقیمی، مهدی (۱۳۹۰). "بررسی رفتار اطلاع‌یابی اساتید دانشگاه آزاد اسلامی میانه به اطلاعات تخصصی و تاثیر آن بر روزآمدسازی اطلاعات دانشگاه". ماهنامه ارتباط علمی، ۱۹ (تا ۱).
- Abou-Auda, Hisham (2008). "Information Seeking Behaviors and attitudes of Physicians toward durg information ceters in saud:Arabia". saubia Medical Journal. 29(1). 2008:477-487. www. smg. org. sa
- Marouf, Laila;A. Anwar, Mumtaz. (2010). "Information-Seeking behavior of the Social Sciences faculty at Kuwait university". Library Review, vol. 59 Iss:7, pp. 532-547. www. emeraldinsight. com
- Nicholas, David (2009) "Student digital information Seeking behavior in". www. emerald in sight.
- Wilson, T. D(2000) "Human information behavior." Information Science. 3(2), p. 49-56.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی